

גולדה: נשיות ופמיניזם

אניטה שפירא

כאשר הלכה גולדה לעולמה בשנת 1978, התאבלו עליה מיליוני אנשים בכל רחבי העולם. באחרית ימיה הייתה לסמל, שדיבר ללֵבם של המונים, כולל כאלה אשר לא הבינו את שפתה ולא הכירו את עולמה, ואף התנגדו לעמדותיה של מדינת ישראל. היא תפסה את דמיונם בעצמה שקשה למצוא כדוגמתה, כמנהיגה, כאדם, כאישה. שגיאותיה ומחדליה, שהורידו את קרנה בקרב האינטליגנציה הישראלית ואף בקרב הציבור הישראלי בכלל, לא פגמו במעמד-העל שלה כאישיות נערצת. גם לאחר מלחמת יום הכיפורים, היא עדיין עוררה את התמיכה הספונטנית של ציבורים רחבים. לאחר שהתפטרה מראשות הממשלה, הייתה לדמות לאומית ובינלאומית רבת חשיבות ואפופה בחיבה. איך שהוא, הכריזמה שלה המשיכה למשוך לבבות ללא קשר למעמדה. היה בדמותה המגושמת, הכבדה, משהו מן המוצקות של סלע, שמצליח לעמוד כנגד השחיקה של סערות הזמן, ומעורר אמינות וביטחון, דווקא בשל היותו כה יציב, כה בלתי משתנה, כה צפוי. העולם שבו תפקדה גולדה היה בעיקרו של דבר עולם של גברים, שהתייחס באמביוולנטיות, במקרה הטוב, לנשים אסרטיביות בעלות נוכחות חזקה. מגולדה אי-אפשר היה להתעלם. האם זה עזר לה או הפריע לה? במאמרי זה אנסה לבחון את התייחסותה של גולדה להיותה אישה, ולהתייחסות אלה שעמם באה במגע לעובדה זו.

גולדה צמחה והתחנכה בשלוש חברות וינקה משלושה מעיינות עיקריים: יהדות מזרח אירופה, חברת המהגרים היהודית בארצות-הברית של תחילת המאה ותנועת העבודה הארצישראלית. ילידת תחום המושב, שמה נקשר לקיוב, העיר בה נולדה, ולפינסק, ממנה הגיעה משפחתה. את ספר הזיכרונות שלה, חיי, היא פותחת בתיאור ילדותה בקיוב, כשהחוויה הראשונה שהיא מתארת היא החרדה של ערב פוגרום. הגם שהיא לא חוותה פוגרום מימיה, הייתה זו חוויה מעצבת: חוויית העימות בין החברה הרוסית (ליתר דיוק, האוקראינית) התוקפנית לבין המיעוט היהודי הפגיע והחלש תלווה

אותה כל ימיה. זוהי נקודת הנקודת של ילדה בבית עני, שנוסף למחסור הכלכלי והתרבותי ששרר בו, הוא לא הבטיח את ביטחון הקיום. האויב היה השלטון הצארי, שהתגלם בשוטר המאיים, או בהמון הפורע. הדימויים של גולדה היו הדימויים המסורתיים העממיים של ההיסטוריה היהודית מאז ימי הביניים, שהציגו את היהודים כקורבנות ואת העולם הנוצרי כרודפים. כשביקרה כראש ממשלת ישראל את האפיפיור, אירוע היסטורי ראשון מסוגו, ב-1973, היה די בהערה בלתי זהירה של האפיפיור, שתהה כיצד היהודים, שסבלו כל כך ועליהם, יותר מאחרים, להיות מסוגלים לחמלה, מתייחסים באלימות לפלשתינאים. על מנת להוציא ממנה את חוויות ילדותה: 'הוד קדושתך, האם אתה יודע מה הדבר הראשון ששמור בזכרוני שלי? ציפייה לפוגרום בקיוב. הרשה לי להבטיחך שבני עמי יודעים הכל על "חודק יד" אמיתי וכן גם שלמדנו כל מה שיש ללמוד על חמלה אמיתית כאשר הובילו אותנו לתאי הגזים של הנאצים' (חי, עמ' 296). הפגישה של ראש ממשלה יהודי עם האפיפיור נתפסה בעיניה כמפגש שההיסטוריה היהודית והנוצרית הולידו לקראתו, מפגש שבו היהודים הם התובעים והאפיפיור הוא במעמד מוסרי נחות. השינוי במצב העם היהודי מאז חרדת הפוגרום בקיוב ועד המפגש של ראש מדינה יהודית ריבונית עם הכס הקדוש בוותיקן מסמל את תולדות חייה של גולדה, ואת תכניות הנפש הבסיסיות שלה. בראיון שקיימתי אתה ב-1975, הסבירה, שכל דור המנהיגים שצמח במזרח אירופה, כולל ברל כצנלסון, בן-גוריון, ואף היא עצמה, לא הרגיש נוח במחיצתם של לא-יהודים: 'לבית שלנו, כך אמרה, מעולם לא ניכנס גוי'.

הפרק השני בתולדותיה של גולדה נכתב בארצות-הברית של אמריקה, בין מילוקי לדנבר. לכאורה, הייתה המשכיות בין חברת המהגרים היהודים במילוקי לבין החברה היהודית במזרח אירופה, אך למרות קווי דמיון המעבר לארצות-הברית היה מהפכני מנקודת הראות של גולדה. לראשונה היא נחשפה לעולם הסובב וגילתה שעם כל החשש והעוינות והספציפיות האתנית היהודית, היא מסוגלת לנהל שיג ושיח עם עולם זה. היה זה עולם מלהיב דמיון פהזרמנויות שפתח לפניה. בית הספר פתח לפניה את עולם התרבות האנגלי. היכרותה עם מוריס מאירסון חשפה אותה לעולם של מוסיקה, ספרות ואמנות, שלא ידעה על קיומם קודם לכן. עולמות יופי אלה היו כולם קשורים בתרבות האנגלית ומחייבים מגע עם העולם האמריקני החוץ-יהודי. מבחינת ההתייחסות הפוליטית, עולמה נשאר סגור בתחום המהגרים היהודים. הוויכוחים האינטלקטואלים בבית אחותה, שיינה, שהייתה מהפכנית עוד בפינסק והמשיכה לדבוק באמונתה הציונית-סוציאליסטית גם בארצות-הברית, לא הפליגו מעבר לתחום הוויכוחים בין הבונד והציונות, שמקורם היה מעבר לים. יחד עם זאת, היו אלמנטים אחרים בתרבות האמריקנית, שגולדה ספגה בבלי דעת. הגם שהיא גדלה בתוך תרבות יהודית מסורתית, שהדגישה את המשמעת המשפחתית, היא מצאה מספיק תימוכין בתרבות שקלטה מן

גולדה כגיל 16 בארצות-הברית (שנת 1915)
[בארכיוב העמיתיה להנצחת זכרה של גולדה מאיר, צלם ומעצב: דארין]

הסביבה ומאחותה כדי להתמרד כנגד בית אבא-אמא ולנסוע לדנבר, להמשך לימודים (שנחשבו כמסכנים את הסיכוי שתתחתן בשעה טובה ומוצלחת) ושמירת עצמאות. גולדה שמתייצבת ברחוב מול בית הכנסת ונושאת את אחד מנאומיה הפומביים הראשונים בזכות הציונות הסוציאליסטית, תוך שהיא ממרה את פי אביה, כבר הפנימה את עקרון חופש הדיבור והתעמולה האמריקני. אותה תכונה של אסרטיביות חצופה בולטת גם בשיחתה עם אחד מנכבדי הקהילה, שהתנגד להפגנה שארגנה כנגד האנטישמיות במזרח אירופה. כשאיים עליה שיעזוב את העיר, נענה שאין לה כל התנגדות לכך. הפעילות הציבורית הגלויה, תוך שימוש בכושר הדיבור הפומבי שלה, הייתה תכונה שנרכשה על ידה בארצות-הברית. בתקופה יותר מאוחרת, בסוף שנות העשרים, נשלחה מטעם מועצת הפועלות לארגן בארצות-הברית את ה'פיוניר וימן'. הייתה זו השליחות הראשונה שלה לארצות-הברית והיא גילתה באמצעותה את יכולתה להשפיע על אנשים, להפעיל את קסמה האישי על זרים, וכמובן, לשאת דברים בפני ציבור. אולם, השפעת האתוס האמריקני הייתה עמוקה יותר. האתוס הפרוטסטנטי, שאדם לעמל יולד, ושעל מנת להצליח, עליו לעבוד קשה ולדבוק במשימה, היה חלק בלתי ניפרד מן הנורמות שליוו אותה כל ימיה. אחריות הפרט לגורלו, ויכולתו לשנות את מהלך חייו על ידי מאמץ ורצון, אלה היו עקרונות אותם ספגה, ככל הנראה, מכור

ההיתוך האמריקני. הם באו לכלל ביטוי בישראל באיבה הגדולה שגלתה כלפי תרבות ה'מגיע לך'. בד בבד עם המחויבות הסוציאלית העמוקה שלה, לא סבלה בטלנות או פרוזיות, ולא הייתה סובלנית כלפי אותן שכבות חלשות שהעקרונות של עבודה קשה וחריצות ונכונות להשקיע 'לא עבדו' במקרה שלהן. חוסר האמפטיה שלה ל'פנתרים השחורים' (קבוצת צעירים יוצאי עדות המזרח, שהעלו את הנושא העדתי-חברתי על סדר היום הישראלי בראשית שנות השבעים), למשל, נבעה בראש ובראשונה מאותו רובד אינדיבידואליסטי, כמעט פוריטני, באישיותה.

רובד ההשפעה השלישי בא מן המפגש עם ותיקי תנועת העבודה הארצישראלית, אנשי העלייה השנייה. בדיקה שטחית של גיל המנהיגות הסוציאליסטית הארצישראלית מגלה שרובם נולדו סביב שנת 1887, כעשור לפני הולדת גולדה. אך בדימוי שלנו גולדה שייכת לאותו מילייה פוליטי ותרבותי: בעת כהונתה כראש ממשלה, הוגדרה לא אחת כ'אחרונת הכולשביקים', כשהכוונה היא לתרבות פוליטית, המחייבת נאמנות למפלגה ולחברים, עויינת את התקשורת, שונאת הדלפות ותובעת משמעת פעולה. מאחורי הרובד החיצוני-פוליטי הסתתר עולם של עקרונות, שנבע מעולם החשיבה הסוציאל-דמוקרטי של אותה תקופה: העיקרון שהעבודה היא זכות וחובה כאחד, והיא היסוד לחברה מתוקנת ומוסרית. העיקרון שהחברה צריכה להיות חברה צודקת ושוויונית היה מקובל עליה עוד במילווקי, ובשל כך בהגיעה ארצה מיהרה ללכת לקבוצת מרחביה. בניגוד גמור לעולם המושגים האמריקני, אימצה את התפיסה שהמדינה צריכה לכוון את הכלכלה; שהמדינה נושאת באחריות להבטחת הקיום החומרי של האזרחים והדאגה לכבוד האדם של האלמנטים החלשים בחברה, וזאת על ידי חקיקה סוציאלית מתקדמת. היא לא התלהבה מעולם מחברת הצריכה הראוונת, וגם לא מהקדמה הטכנולוגית, כדרך שנהג יורשה ברבות הימים, שמעון פרס. היא נשארה נאמנה לתפיסת פשטות ההליכות ודחיית הסיפוקים שאפיינה את אנשי העלייה השנייה. את העקרונות שאימצה, ניסתה ליישם בשנות החמישים, בשבע השנים הטובות שלה (כך קראה לשבע שנות כהונתה כשרת העבודה). בניגוד להנרייטה סולר, שרגלה במדיניות סעד, העדיפה גולדה מדיניות ביטוח סוציאלי: הסעד נדחה על ידי אנשי העלייה השנייה כמריח מפטרנליזם, כמשהו שבין נדבה לבית תמחוי. לעומת זאת, סיוע המדינה לאזרחיה, על-ידי הבטחת שירותי בריאות, ביטוח זקנה, מחלה ותאונות עבודה, חופשת לידה ומענקי לידה, נראו בעיניהם כחלק ממחויבות המדינה כלפי אזרחיה. לא במקרה, ביטוח האבטלה אינו נכלל ביניהם, שכן תפקיד המדינה גם לדאוג לתעסוקה מלאה. בשנת 1954, כשעדיין חלק מן העולים החדשים ישבו במעברות, הצליחה גולדה להעביר בכנסת ובממשלה את חוק הביטוח הלאומי, שמאז, בשיפורים פרי הניסיון, הוא במוקד החקיקה הסוציאלית של מדינת ישראל. מכל התפקידים שנשא, תפקיד שרת העבודה היה אהוב

עליה ביותר, שכן העמידה בצומת הגשמת הפרוגרמה הסוציאלית של העלייה השנייה, כמי שאחראית לקליטת העלייה ההמונית בכל מה ששייך לתעסוקה ודירה.

גולדה לא הייתה פמיניסטית, במובן של מאבק אקטיבי למען זכויות הנשים. יתרה מזו, היא גם לא הכירה בצורך במאבק כזה, או לפחות כך טענה. היא השליכה מן הניסיון החיובי שלה להשתלב במערכות הפוליטיות של תנועת העבודה ומדינת ישראל על כלל החברה ועל כלל הנשים: אם אני יכולה – משמע הדרך פתוחה בפני כל אישה. אך לאמיתו של דבר, גולדה לא הייתה דוגמה מייצגת, אלא יוצאת מן הכלל שאינה מעידה על הכלל. עם זאת, אין להתעלם מן העובדה שהיא שימשה דמות סמל למיליוני נשים בעולם, ששאבו ממנה ומהצלחתה עידוד והשראה לגבי מקומן הן בחברה שלהן, ובדרך זו הקרינה מסר פמיניסטי ממדרגה ראשונה. העולם שבו תפקדה היה עולם גברי מובהק. היא הצליחה למרות היותה אישה ולא בזכות ההבנה שלסגולות נשיות יכולה להיות תרומה יחודית בחיים הפוליטיים. כל חייה היו בסימן של קביעת תקדימים לגבי השתתפות נשים בפוליטיקה: בן-גוריון, שרצה להכניסה לממשלה הזמנית שהקים ב-1948 (עוד לפני הבחירות הראשונות) נימק את עמדתו בכך שיפה שתהיה אישה אחת בממשלת ישראל. נימוק זה לא שכנע את חבריו למפלגה לוותר על מושב בממשלה לטובתה. מול ה affirmative action של בן-גוריון, ב-1955 הכשילו הסיעות הדתיות את בחירתה של גולדה לראשות עיריית תל-אביב, בנימוק שאסור שאישה תהיה במעמד של שררה על גברים. נימוק זה לא הוזכר עוד כאשר נבחרה כראש הממשלה ב-1969. אז הסבירו הדתיים שיש הכשר לדבר, כי ראש המדינה הוא הנשיא ולא ראש הממשלה. מאז 1945 היא מילאה את תפקיד מנהלת המחלקה המדינית של הסוכנות. כאשר לא הצליחה בשליחותה ב-1948 למלך עבדאללה, ערב הקמת המדינה, והוא בכל זאת החליט להיכנס למערכה, הועלתה הטענה, שהעובדה שאישה נשלחה לעבדאללה הייתה בעוכרי השליחות: עבדאללה העדיף להיפגש עם אליהו ששון, גבר האמון על כללי המשא ומתן המזרחי, וראה פגיעה בכבודו שנשלחה אליו אישה. האמת ניתנה להיאמר, שעבדאללה כבר פגש בה קודם לכן וגילה אבירות ביחסו אליה, וכישלון השליחות לא נבע מאופיו של השליח אלא מן הנסיבות ההיסטוריות, אך היה נוח לאנשי מה שיהיה במהרה משרד החוץ הישראלי – לתלות את הסיבה בנשיותה של גולדה, 'האחרת', שלא קיבלה את הנחיותיהם ונורמות ההתנהגות שלהם. ביטוי לאופיו הגברי של העולם שבו פעלה גולדה נתן בן-גוריון במחמאה שחלק לה, כשכינה אותה 'הגבר היחיד בממשלה'. 'הוא חושב שזה קומפלימנט' הגיבה גולדה באירוניה כששמעה על כך. כאישה, עמדה לביקורת כפולה ומכופלת: לא רק מה שעשתה או לא עשתה, אלא גם איך נראתה – היה נושא לדיון. 'נעלי גולדה', אותן נעליים פשוטות שהשתמשה בהן בשנות החמישים מחמת מחלת ורידים, היו לסמל תוסר התחכום וחוסר האלגנטיות שלה. כאשר הצטרפה כשרת החוץ לראש הממשלה והרמטכ"ל במסעם לצרפת, למפגש שהכין את מלחמת

סיני, נהגו צעירי בן-גוריון (דיין, פרס) לשמוע את ההערות המעליבות של עמיתיהם הצרפתים לגבי הופעתה חסרת החן של 'המזכירה' שלהם... מצד שני, בתפקידה כראש הממשלה עוררה את איבתם של דור ילידי הארץ, שראו אותה כמי שחסמה את הדרך להנהגה בפני אלון ודיין. 'האישה המסרסת' – זה היה הכינוי בו השתמשו במדיה כדי להגדיר את מערכת היחסים בינה לבין שני הגנרלים ששאפו לשלטון. העצמה שלה, מול החולשה של שני הגברים, לא עוררה הערצה אלא ביקורת: הם נחשבו יצירתיים, ישראלים, מודרניים. היא נחשבה כשייכת לדור קודם, מי שעוצרת את המהלך הרצוי של ההיסטוריה. המטבח של גולדה, אותו מוסד לא פורמלי שבו היו נפגשים ראשי מפלגת העבודה כדי להתייעץ ולגבש עמדות לקראת הדיונים בממשלה, קיבל דימוי כמעט שטני במיתולוגיה הרווחת. ממונה שמצביע על הדרתן של הנשים מן הטרקלין לתפקיד השירות בבית (מקומה של האישה – במטבח), הפכה גולדה את המטבח למרכז של 'הבישול הפוליטי', לסמל של כוח.

גולדה במטבח ביתה בירושלים, 1.7.1956.
[בארכיוב העמותה לדנצחת זכרה של גולדה מאיר, עלם: דוד רובינג'ין]

הביוגרף שלה, מירון מדויני, אימץ לפרקים גישה אנטי-פמיניסטית מובהקת בכואו להעריך את הקריירה שלה. את התבלטותה בשורות המפלגה וקידומה לתפקידים בכירים הסביר בכך שגילתה נאמנות למנהיגים ועלתה בדרך בירוקרטיית. זו גם הייתה דרכם למנהיגות של משה שרת, לוי אשכול, ורבים אחרים. אך מדויני מצא לנכון להזכיר עובדה זו לגביה, כמין חולשה, המצביעה על נחיתותה לעומת האחרים. סגולות המנהיגות שלה, שהרשימו כל כך את בן-גוריון ב-1930, כאשר שמע אותה לראשונה נואמת באנגלית בפני ועידת פועלי האימפריה הבריטית, וללא ספק היו הסיבה העיקרית להצלחתה כאותו עולם גברי שבו פעלה, לא מקבלות ביטוי בתיאור עלייתה לגדולה. מי שלא מכיר את ההיסטוריה יכול לחשוב שהמדובר באיזו פקידה צייתנית ונאמנה שקיבלה עם הזמן את התגמולים על נאמנותה. מדויני הדגיש לגנאי את חוסר היכולת האינטלקטואלית שלה, במיוחד בכל הקשור בחשיבה מופשטת. היא מעולם לא טרחה להעמיד פנים שיש לה כישורים כאלה. 'השכל הפרימיטיבי שלי' כך נהגה להגדיר את פשטות מחשבתה. היה לה הכשרון לעשות פופולריזציה של סוגיות קשות ומסובכות ולהציגן בדרך פשוטה ומוכנת לכל אדם. היא לא הייתה היוצרת של הרעיונות, אלא, כמו רוב רובם של בני העלייה השלישית, המבצעת שלהם. אף בכך לא יצאה דופן בהשוואה לאשכול או ספיר, למשל, שכלפיהם לא הועלו השגות כאלה. מדויני הגדיר את שלטונה כ'גרונוטוקרטיה מטרנלית'. בעוד שלגבי בן-גוריון 'הזקן' היה כינוי של חיבה והערכה, הרי אזכור גילה של גולדה נעשה במגמה דרוגטיבית, 'הסבתא של המדינה'. מילת השבח היחידה שמדויני חולק לנשיותה הייתה, שלא ניצלה את היותה אישה כדי לבקש יחס מיוחד. גישה זו לגולדה משקפת במידה רבה את יחסם של האינטלקטואלים הצעירים מן השמאל, שעיינו את עמדותיה הפוליטיות, ולא חשו בנוח עם סגנון מנהיגותה. האם איבתם נבעה רק מסיבות פוליטיות ענייניות, או שמא שיקפה גם תבניות עומק של התנגדות לאישה בעמדת כוח כה בולטת?

היחס של גולדה עצמה אל נשיותה משתקף באוטוביוגרפיה שלה חי. מפליא הדבר, עד כמה הפנימה את הסטריאוטיפים שהיו מקובלים בחברה היהודית באותו זמן לגבי תפקידי האישה ודרך התנהגותה. מצד אחד, חשה מאוד נוח עם הנשיות שלה. היא אהבה להתלבש יפה ואף לקבל מחמאות על הופעתה. בזיכרונותיה היא מספרת לא פעם על דאגתה לגבי הלבוש ההולם נסיכות ייצוגיות שונות. היא אהבה להצטייר כעקרת בית: לא אחת היא הזכירה שהדרך שלה להתרכז ולהירגע היא על ידי סידור המדפים בארונות. כאשר הזכירה באחד הראיונות שהיא אהבת לעשות מרק עוף, הוצפה בבקשות מכל העולם למרשם ואף לא היססה לפרסם אותו. הדמעות באירועים מרגשים היו כמעט לסמל המסחרי שלה: היא בכתה בעת הכרזת המדינה, בעת שנבחרה לראשות הממשלה, בעת ביקור בבית הלבן. בני קיבוץ רביבים (שם חיה בתה) מספרים, שלפני הקרנת סרט בקיבוץ, היא הייתה אומרת: 'בוכים? – אז אני באה'. דווקא ברגעים הכי

קשים בחייה, ובתולדות מדינת ישראל, בעת מלחמת יום הכיפורים, יבשו הדמעות מעיניה. משה דיין מעיד על יכולת השליטה העצמית והתפקוד המדהים של גולדה בתקופת המלחמה, כאשר הוא עצמו וחבריו לא אחת איבדו את שיקול הדעת ונחישות ההחלטה. גילוי פומבי של רגשות לא נחשב בעיניה כגילוי חולשה, וזאת בתקופה שהמאצ'ו הישראלי התייחס לתופעה זו בהסתייגות גלויה. הסנטימנטליות שלה הייתה גלויה וחשופה. היא הושיטה כתף לבכות עליה לחייל ליד הכותל לאחר מלחמת ששת הימים, התרגשה עד דמעות מן המפגש עם יהודי ברית המועצות ב-1948 ואחר כך ב-1970. היא הושיטה את לחיה לקיסינג'ר לנשיקה עם סיום חיובי של משא ומתן מתיש וקשות, והעירה: 'חשבתי שאתה מתנשק רק עם גברים'.

סיפור חיי המשפחה שלה עם בעלה מוריס ובלעדיו, וגם סיפור שהותה במרחביה, הקיבוץ אליו ביקשה להצטרף עם בואה לארץ בראשית שנות העשרים, הוא חומר לניתוח פמיניסטי: גולדה פוגשת את מוריס במסגרת המפגשים של המהגרים הצעירים הרדיקליים בביתה של אחותה בדנבר. מוריס איננו ציוני, אך לעומת זאת הוא פותח לפניו אשנב לעולם המוסיקה והאמנות, שמשכר אותה. הוא מתאהב בבחורה היפה, שופעת החיוניות, ומוכן ללכת אחריה גם לאותה ארץ נידחת שבמזרח התיכון, אולי בתקווה נסתרת שהיא תוותר במהרה על החלום הציוני שלה. היא גוררת אותו אחריה למרחביה, שכן רצתה לחיות בקיבוץ ולעבוד בחקלאות, אך במהרה מתברר שהוא לא נועד לחיי קיבוץ: העבודה הפיסית אינה לפי כוחו, התנאים הפיסיים במקום קשים לו, וכנראה אינו מצליח ליצור דיאלוג עם חברי הקבוצה. גולדה, לעומת זאת, פורחת משתלבת מהר בחברה, ואף זוכה לעמדה בכירה במשק. הוא חולה כרוני – או לפחות כך היא מציגה את העניין, והיא מקבלת את האולטימטום שהוא מציב לה לעזוב את מרחביה ולעבור העירה. השנים מאז ועד 1928 הן השנים בהן גולדה הולכת אחרי בעלה (שהיא זו שמשיגה לו מקום עבודה פקידותי) לירושלים, נשאת בבית, יולדת שני ילדים – מה שהיא מגדירה כאושר הגדול ביותר של האישה – ומתנזרת מפעילות ציבורית. היא אומללה כל כך, שברל כצנלסון, שפוגש אותה באקראי בירושלים, מחפש דרך לעזור לה. ההבקעה באה ב-1928, עת שהוצע לה לנסוע בשליחות ל'פיוניר וימן' בארצות-הברית, והיא מקבלת את ההחלטה לנטוש את בעלה לטובת פעילות ציבורית. ממרחק הזמן, זה נישמע כסיפור קלאסי של אישה צעירה ומוכשרת שמתחנת בגיל צעיר עם בעל נחמד, אך לא יוצלח, והיא נושאת אותו על גבה במשך שנים, עד שהיא מחליטה שגם לחיים שלה יש ערך. הדבר המעניין הוא, כיצד גולדה מתארת את הסיפור הזה: היא מספרת אותו כסיפור של אשמה שאין לה כפרה מצידה. את מוריס היא מציגה כאיש שאין בו פגם, נעלה עליה מכל בחינה שהיא, איש התרבות הגבוהה שהיא חייבת לו חוב שאין לו שיעור. העובדה שהייתה אומללה בחיי נישואיה, שהוא לא הצליח לפרנס אותה ואת הילדים, שלא גילה כישרון להשתלב בחיים החדשים בארץ-ישראל,

ויחד עם זאת לא הסכים לתת לה גט עד יום מותו ב-1951 – עובדה שמשום מה היא עוברת עליה כמעט ברפרוף, כל זה טפל בסיפור שלה לעומת החטא הגדול שלה, שהיא החליטה לנצל את ההזדמנות שנקרתה לפניה ולעלות על הנתיב שכה רצתה בו לפעילות ציבורית. אותן תחושות אשמה אינן-סופיות מתבטאות גם ביחס לילדיה: העובדה שהייתה נוסעת לעתים למשך חודשים ומשאירה אותם עם מוריס או עם מטפלת לא מקובלת עליה כהתנהגות סבירה של אם עובדת, והם מוצגים כקורבנות שאיפותיה לביטוי עצמי. כאשר הבת חולה, מוריס מזעיק אותה מארצות-הברית בחזרה לארץ – כי הוא לא מסוגל לפתור בעצמו את הבעיה. היא לא מתלוננת – להפך, היא מלאת אשמה על שהכניסה אותו לסיטואציה זו. בסופו של דבר, היא נוסעת עם שני הילדים לארצות-הברית, ומצליחה גם להביא מרפא לילדה וגם למלא את תפקידה. הגם ששמרה כל חייה על מערכת יחסים חמה ואוהבת עם ילדיה ובני משפחותיהם, פינקה אותם ואת נכדיה, היא חוזרת ומדגישה בספרה כמה שהיא לא הייתה בסדר כלפיהם. בפיתוח אותה מערכת של רגשות אשמה, על שלא עמדה במבחן הציפיות מאם ואישה יהודיה, מילאו אימה השתלטנית ואחותה שיינה, המהפכנית לשעבר, תפקיד חשוב: הן לא חדלו לבוא אליה בטענות על כך שהיא מזניחה את ילדיה – משום ששיינה ואימה קיבלו על עצמן את הסטריאוטיפים הרווחים של משפחה ואמהות, ולא פרגנו לגולדה על הצלחתה החורגת מן המקובל לגבי אישה. הביוגרף שלה, מירון מדויני, הפנים גישה זו: בנימה מאשימה הוא מתריס שהיא ידעה שלא תוכל גם להיות אם וגם לעשות קריירה בעת ובעונה אחת. ועוד: הוא מסביר את הצלחתה הפוליטית בכך שהיא לא הצליחה להגשים את עצמה בבית כאישה, ולכן עשתה מאמצים לחפות על כישלונה כהורה ולהיראות תקיפה בחוץ. פסיכולוגיה-בגרוש זו לא הייתה ראויה לאזכור, אלמלא העובדה שגולדה עצמה הפנימה תפיסות אלה, לפחות בכל הנוגע לחלוקת העבודה המשפחתית בין הגבר והאישה, וכן לגבי סדרי הקדימויות ה'נכונים' של אישה, שמחויבותה היא קודם כל להקמת משפחה.

הנשיות של גולדה בלטה גם בהתייחסות שלה לתקופת מרחביה בחייה. היא לא התייחסה ברצינות לתביעת הבחורות בקיבוץ לשוויון בעבודה עם הגברים במשק: הן נלחמו כנגד דחיקתן לעבודות שירותים, שנחשבו לפחות יוקרתיות ופחות יצרניות מן העבודות בחקלאות ובמשק החי. לעבוד במטבח נחשב גם משפיל גם קשה. גולדה, לעומת זאת, הודיעה שהיא לא מבינה למה להאכיל פרות זה בסדר ואילו להאכיל את החברים – זה פסול. היא נרתמה בהתלהבות לעבודה במטבח. כאן גילתה לראשונה תכונה שברל כצנלסון הגדיר פעם כ'כישרון לחיים', וקשר אותה – ולחייב – דווקא לנשים. הכישרון לחיים, על-פי ברל, זה ההפך מהזנחה עצמית, ההפך מתרבות ההיפי. זה המעבר מחיי ארעי לחיי קבע. זה יצירת התנאים שמאפשרים ליצור קהילייה חיה, עובדת ויוצרת לאורך זמן. גולדה עשתה זאת בדברים קטנים, שהיא מצאה לנכון להזכיר

בספרה, כל כך הרבה שנים מאוחר יותר: היא דאגה לבשל דייסת קווקר כמה לארוחת הבוקר של החברים, שראו בכך בהתחלה איזה שיגעון אמריקני, אך למדו להעריך אותה כמקור של אנרגיה לפני יום העבודה. היא דאגה להכפיל את מספר העוגיות שנאפו במשק, כדי להפסיק את מנהג החברים לגנוב את העוגיות המעטות שנאפו עד אז. היא התייבשה לקלף את העור מהמליחים שהוגשו על השולחנות בארוחת הערב, כדי שהחברים יפסיקו לנגב את הידיים המלוכלכות מקילוף המליחים בבגדי העבודה. החברות האחרות לא אהבו את זה: זה היה תקדים מסוכן לגבי איכות ההגשה בחדר האוכל הקיבוצי. היא הקפידה לגהץ את החולצות שקיבלה מן המכבסה הקומונאלית בקיבוץ, עוד מנהג שנחשב לשיגעון אמריקני. הצורך שלה ליצור סביבה אסתטית, נקייה ונעימה, תחושת בית, בולט גם בזיכרונותיה: הפכים הקטנים הללו נראו בעיניה כחשובים יותר מהשיגיה בתחום המשקי: בזיכרונותיה היא מדלגת על העובדה שהייתה אחת מן החלוצות של משק הלול בארץ והקימה לול מודרני גדול ראשון בעמק יזרעאל, אך נושא קילוף המליחים זוכה להבלטה יתרה.

יש מי שגורס שאהבתה היתרה של גולדה למשרד העבודה גם היא ביטאה את אותן שאיפות, שליוו אותה כל חייה, ליצירת סביבה כמה ואסתטית. היא נהגה להתערב בתכנון פרטי הפרטים של הפרויקטים הענקיים של הדיור הציבורי שיזם משרדה. הכריחה את המתכננים להקדיש תשומת לב מיוחדת למטבח, לשירותים, ודחתה מכל וכל את הטענות שהעלו מהנדסים וקבלנים, בנוסח: 'בארצות מוצאם הם חיו בתנאים גרועים יותר'. במקום להזכיר את הסטטיסטיקות המרשימות מאוד של הישגי הבנייה תחת הנהגתה, טרחה להזכיר את המדרגה הנוספת שהכריחה את המהנדסים להוסיף לבתים באזור ההר, כדי שילדים ונשים הרות לא יתקשו בכניסה לבית.

היא הייתה אישה יפה ומושכת לב, אך מי שיקרא את הזיכרונות שלה בלי ידיעה מוקדמת, יחשוב שלאחר הפרדה ממוריס המרטיר היא פרשה למנוח. גם בעניין זה הפנימה את התפיסה המסורתית לגבי מותר ואסור. היא ניהלה לפחות שתי מערכות יחסים רציניות עם גברים נכבדים. לצדו של אחד מהם ישבה ברבות הימים בממשלה. השני היה נשיא המדינה כשהיא הייתה ראש הממשלה. בחברה היישובית המהפכנית הייתה התייחסות סובלנית למערכות יחסים מחוץ לנישואין, וחוץ מקנאה מכמה וכמה כיוונים, הן לא גרמו להרמת גבות. אך במישור של הדימויים הציבוריים, גולדה לא הרגישה נוח, גם עשרות שנים לאחר מעשה, לחשוף את הרומנים שלה. האם גולדה הפנימה את היחס הדיסקרטי כלפי חיי האישות, שאפיין את אנשי העלייה השנייה, וראתה בנושית נכס ציבורי רק כל עוד שלא הייתה כרוכה בחדירה לתחומה הפרטי? או שמא הכירה בכך שאישה בחיים הציבוריים מתויבת לזהירות מיוחדת בתחום חיי האישות. משה דיין ניהל פרשיות אהבים שערורייתיות שנידונו בעיתונות הישראלית

בזמן אמת. אך מה שמותר לגבר המשתתף בחיים הציבוריים לא בהכרח מותר גם לאישה.

השרים גולדה מאיר ודוד רמז בפתיחת מושב הכנסת הראשונה בירושלים, 26.12.1949
[באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית, צלם: הנס פיין]

זלמן חזן, מנכ"ל משרד העבודה, מספר, שבמאוס 1954, ביום שבו החלו לשלם מענקי לידה ליולדות מכוח חוק הביטוח הלאומי שיזמה והעבירה, הוא בא לביתה, לברך אותה. היא הציעה שהם ישבו במטבח, כי היא צריכה לגהץ כמה חולצות למנחם, בנה. בצורה הטבעית ביותר היא הגישה לו תה וביסקוויטים, ולעצמה הכינה קפה שחור. סיפור זה חזר והופיע אחר כך בגרסאות יותר קיצוניות: מעשה בשר חוץ נכבד של מדינה ידידותית שבא לבקרה בביתה, והיא כבר ראש הממשלה: הוא קיבל את הלם חייו, כשראש הממשלה פתחה לו את הדלת בעצמה. לאחר שהתגבר על התוויה המדהימה, שאלה אותו מה ישתה ונעלמה מן החדר. כששאל את אחד מעוזריה, שליוו אותו, היכן היא, נענה שהיא מכינה את הכיבוד במטבח. בסופו של דבר, הזמינה אותו להצטרף אליה אל השולחן במטבח, כי כך יוכלו לשוחח בזמן שהיא מכינה את התקרובת. סיפורים אלה, שמצויים למכביר, מאירים כמה וכמה פנים של גולדה: ראשית, תחושת הנינוחות שלה עם היותה אישה: לא זו בלבד שאינה מנסה לשרר שהיותה אישה אינה רלבנטית לתפקוד הפוליטי שלה, נהפוך הוא: היא הופכת את נשיותה, כפי שהיא תופסת אותה, לסמל מסחרי, לדימוי המרכזי שלה. אינה משחקת את המשחק של העולם הגברי: לא מעתיקה את נורמות ההתנהגות הגברית, אלא מחייבת את הגברים שבאים במגע עמה לקבל אותה כמות שהיא – אישה המשחקת כאישה במגרש של הגברים. הניגוד בין הדימוי האימהי-מטבחי-הרך לבין העצמה של האישה שלה והקשיחות והנחישות במשא ומתן עם בעלי דברה היה לנכס פוליטי מובהק של

גולדה. היא הפכה את נקודות התורפה הנשיות כביכול ליתרונות. גולדה לא אימצה לעצמה את הגינונים של עולם הכוח הגברי, לא זה המפלגתי ואף לא זה הדיפלומטי. היא אף פעם לא הרגישה בנוח במסיבות המעונבות של משרדי חוץ, לא למדה את שפת הדיפלומטיה, את אמירת חצאי הדברים, הרמיזות והתחכום האינטלקטואלי של האמירה שאומרת דבר אחד ומתכוונת למשהו אחר. במקום זאת הפכה לדגל את הפוליטיקה של הישירות, הכנות והחמימות האנושית, הרגילה את בני שיחה להשלים עם הסגנון שלה וכפתה עליהם את השיח של הפשטות הנשית כביכול. זו הייתה הדרך שלה לאסרטיביות: היא הגדירה את כללי המשחק מחדש, על-פי רכה וסגנונה, וחייבה את בני שיחה לקבל אותם. אותו שר חוץ נבון שישב ליד השולחן במטבח של גולדה ושחה את הקפה שהכינה לו, עבר כבר תהליך של ריכוך בדרך לשיחה העניינית.

גולדה הקרינה נשיות חמה, אנושית מאוד, ידידותית כלפי נכבדים ופשוטי עם: מי שעבר במחיצתה – נהג, מזכירה, עוזרת, שומרי ראש, עד למנכ"ל המשרד, כולם זכו ממנה ליחס אישי. היא התעניינה בפרטי מצוקותיהם האישיות, השתתפה בשמחותיהם. בראיון שקיימתי אתה, היא התייחסה לבן-גוריון כמי שלא גילה חמימות לאנשים: 'הוא נתן לנו את ההרגשה שהוא לא צריך אף אחד מאיתנו'. לעומת זאת, אהרון רמז הגדיר את גולדה כך: 'בצד האישי של חייה, מאחורי ההופעה הבוטחת, היא היתה מאד נשית. תמיד חיפשה הרגשת סעד, בטחון וחמימות סביבה. מאוד לא יכלה להיות בודדה'. הניגוד שבין הרכות הנשית שאותה הפגינה בפומבי, לבין העצמה של אישיותה והביטחון הסלעי שהקרינה, היה אחת הסיבות לקושי של הסביבה הגברית להשלים עמה: מצד אחד, היא שיחקה במגרש הגברי בכישרון ובכוח שמזער את הגברים שבאו עמה במגע. מצד שני, שמרה על האיכויות שלה כאישה וסירבה לקבל את כללי המשחק הגברי. רצתה להיות אישה, אם, דמות ציבורית, ולא לוותר על שום דבר. בדורה, נחשבה זו למשימה בלתי אפשרית, אולי אפילו חטא בלתי נסלח.